

JUHÁSZ ZSUZSANNA *

A szabadságvesztésről nemzetközi kitekintésben

A személyi szabadság egyike a legalapvetőbb emberi jogoknak, éppen ezért korlátozása, megvonása esetén az állam felelőssége, hogy csak azon valóban szükséges esetekben éljen alkalmazásával, amikor a társadalom védelme ezt megkívánja.

A szabadságvesztés a személyi szabadság elvonásával, azaz az elítélt személy bebörtönzésével járó szankciónem. Amíg a XX. század második felétől, különösen az 1960-as évektől kezdődően Európa több államában a szabadságvesztés-büntetés elvesztette a korábbi uralkodó jelentőségét és a helyét a szabadságelvonással nem járó szankciók, jórészt a pénzbüntetés vette át, addig napjainkban a szabadságvesztés ismét reneszánszát éli. A börtönnépesség világszerte tapasztalható növekedése a szabadságvesztés fokozott alkalmazásának, a hosszabb tartamú ítéleteknek, a feltételes szabadon bocsátás szűkülő alkalmazásának, és az idő előtti szabadítás sok országban megfigyelhető megszorításainak következménye. Az európai országok egy részében egyre inkább újra teret hódít az a felfogás, hogy a börtön, a szabadságvesztés alkalmazása vonzóbb, mint egyéb alternatívák.

A jelen tanulmány célja, hogy összehasonlító jogi kontextusba helyezve mutassa be a szabadságvesztés szankciórendszerben betöltött helyét, ismertesse a tartamra, valamint a feltételes szabadságra bocsátásra vonatkozó, elsősorban európai szinten fellelhető igen változatos, sokszínű anyagi jogi szabályozásokat, rendelkezéseket.

I. A szabadságvesztés helye a szankciórendszerben, a szabadságelvonás formái

Európai viszonylatban kijelenthető, hogy a halálbüntetés eltörlésével¹ a legsúlyosabb szankcióvá, avagy a társadalomra leginkább veszélyes bűncselekmények miatt kiszabható jogkövetkezménnyé a szabadságvesztés, azon belül is tartama alapján az életfogytig tartó szabadságvesztés vált. A mai napig vita tárgyát képezi ugyanakkor, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetői esetén megfelelő alternatívája-e a halálbüntetésnek. A halálbüntetés hívei egyebek mellett azzal érvelnek, hogy a legveszélyesebb bűntettek esetén e jogkövetkezmény szolgálja leginkább az elrettentést, és rendelkezik visszatartó hatással. Az ellentábor ugyanakkor

---

* egyetemi docens, SZTE ÁJTK

¹ A halálbüntetés eltörléséről az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. számú Kiegészítő Jegyzőkönyve rendelkezik, amelynek ratifikálásával az Európa Tanács tagállamai kötelezettséget vállaltak e büntetési nem jogrendszerükből történő kiiktatására. Az utolsó kivégzésre 1997-ben került sor, illetve 2013 óta Európa – Fehéroroszország kivételével – halálbüntetés-mentes zónává vált. 25th General Report of CPT. CPT/Inf (2016) 10. p. 34.

következésként vallja, hogy a társadalom védelme az életfogytig tartó szabadságvesztéssel is megfelelően biztosítható. Gyakorlatiasabb megközelítésben e két büntetési nem gazdasági szempontú összevetése is megfogalmazódott. Így a halálbüntetés-pártiak többek között kiemelik az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt eltartásával az államra, az állampolgárokra nehezedő többletterhet, míg az abolicionisták szerint a szabadságvesztés az elítélt büntetés alatt igénybe vehető munkaereje által gazdaságosabb, szemben a halálbüntetéssel.²

Napjainkban számos országban a szabadságvesztés azonban nem pusztán a legsúlyosabb szankciónem, hanem egyúttal betölti az elsődlegesen alkalmazott büntetés szerepét, annak ellenére, hogy az ENSZ, az Európa Tanács és más regionális szervezetek több ízben is nyomatékosan kinyilvánították, miszerint e jogkövetkezmény alkalmazását a legindokoltabb esetekre kellene visszaszorítani, amikor a társadalom védelme csak az elkövető elszigetelésével, bebörtönzésével biztosítható. A Kínzás, Embertelen, Megalázó Bánásmód vagy Büntetés Elleni Európai Bizottság (a továbbiakban: CPT) 25. Általános Jelentése³ kifejezetten utalt arra, hogy az elmúlt 25 évben számos országban megfigyelhető az életfogytig tartó szabadságvesztést kiszabó elítélések számának növekedése. Mindezt a testület két fő tényezőre vezeti vissza: egyrésztől a tagállamok súlyos bűncselekményekre vonatkozó punitív ítélkezési politikájára, másrésztől pedig a halálbüntetések abolíciójára, illetőleg felfüggesztésére és a halálos ítéletek életfogytig tartó szabadságvesztésre történő átváltoztatására.

A szabadságvesztés szankciórendszerben betöltött centrális helyzetét igazolja egyebek mellett az a körülmény is, hogy a személyi szabadság elvonásával nem járó jogkövetkezmények eredménytelen alkalmazása (így például a kiszabott pénzbüntetés meg nem fizetése) esetén az államok jelentős része – köztük Magyarország is – ugyancsak a szabadságvesztés kötelező, mérlegelést nem tűrő alkalmazását írja elő a bíróságok számára helyettesítő jogkövetkezményként.

A szabadságvesztést összehasonlító jogi kontextusba helyezve elmondható továbbá, hogy az európai országok egy része a szabadságelvonást egységes büntetési nemként szabályozza, azaz szabadságelvonó szankcióként csak a szabadságvesztésről rendelkezik. Ezt a megoldást találjuk meg például a horvát, a szerb, a dán, a finn büntetőjogban. Az országok másik része ugyanakkor a szabadságelvonásnak különböző változatait különíti el, azokhoz rendelt minimális és maximális, esetlegesen határozatlan tartamokkal. Így például büntető kódexünk⁴ az elzárás-büntetés bevezetésével a szabadságelvonásnak immáron két önálló változatáról rendelkezik. Hasonló szabályozást találunk többek között Hollandiában is, ahol a főbüntetések között a szabadságvesztés mellett kapott helyet az 1 naptól maximum 1 évig terjedő fogvatartás (detention),⁵ illetve a határozott, és az életfogytig tartó szabadságvesztés mellett további szabadságelvonó büntetésként jelenik meg az 15-től maximálisan 90 napig terjedő elzárás a litván Btk-ban is.⁶

Ugyancsak két önálló szabadságelvonó szankciónemet tartalmaz a norvég büntetőtörvény, amely a büntetések között szabályozza a határozott tartamú szabadságvesztést, illetve 2001-től egyfajta megelőző biztonsági szankcióként a határozatlan tartamú biztonsági őrizetet (forvaring).⁷ A szabadságvesztés helyett utóbbi szankció akkor alkalmazható, ha a szabadságvesztés nem biztosítaná mások életének, egészségének, szabadságának megfelelő védelmét, emellett az elkövetett bűncselekmény e jogtárgyak egyikét, vagy egyszerre többet is sértett.⁸

² TÓTH J. ZOLTÁN: *Halálbüntetés vs. szabadságvesztés – gazdasági szempontból*. Jogi Fórum 2005. április 10., jogiforum.hu/files/publikaciook/dr_toth_j_zoltan-halalbuontetes[jogi_forum].pdf (2019. 08. 27.)

³ 25th General Report of CPT. CPT/Inf(2016)10.

⁴ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről.

⁵ Act of 3 March 1881 of the Criminal Code, Section 18.1.

⁶ Penal Code of 26 September 2000, Act No. VIII-1968; No. XIII-791, 42. §.

⁷ Act 2005-05-20-28 on punishment (Lov om Straff), Chapter 7., 40. §.

⁸ JACOBSEN, JORN – HALLGREN SANDVIK, VILDE: *An outline of the new Norwegian Criminal Code*. Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice 2015/2. p. 176.

Európán kívüli példaként említhető Kína, ahol a főbüntetések között az életfogytig, illetve a határozott tartamú szabadságvesztés mellett megtaláljuk a büntetőjogi elzárást is, melynek tartama a kínai Btk. 42. §-a alapján nem lehet kevesebb 1 hónapnál, illetve hosszabb 6 hónapnál.⁹

II. A szabadságvesztés tartama

A szabadságvesztés tartamát tekintve különbség tehető egyrésztől határozott tartamú, illetve életfogytig tartó szabadságvesztés, másrésztől pedig rövid, valamint hosszú tartamú szabadságvesztés között.

Amíg a határozott tartamú szabadságvesztés nevének megfelelően határozott tartamú szabadságelvonást jelent olyan módon, hogy a büntetőtörvény rögzíti annak legrövidebb, illetve leghosszabb tartamát, addig az életfogytig tartó szabadságvesztés a határozott tartamú szabadságvesztéshez képest határozatlan tartamú büntetésnek tekinthető. A román Btk. 56. §-a például kifejezetten rögzíti, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés a személyi szabadság határozatlan tartamú elvonása.¹⁰ Az életfogytig tartó szabadságvesztés – elnevezésével ellentétben – ugyanakkor nem szükségszerűen tart az elkövető élete végéig, tekintettel arra, hogy a legtöbb ország biztosítja a feltételes szabadságra bocsátás elvi, illetve gyakorlati lehetőségét.

Itt utalnánk arra is, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés mellett több állam jogkövetkezmenyi rendszere szabályoz még további határozatlan tartamú szabadságelvonó szankciót, amely(ek) adott esetben ugyancsak jelentheti(k) az elítélt személy élethosszig tartó bebörtönzését. Ilyen szankciónem például a norvég büntetőjog már hivatkozott biztonsági őrizete. Utóbbi lényegesen a társadalom védelme újabb bűncselekmények elkövetésétől, amennyiben a beszámítási képességgel rendelkező elkövető nagy tárgyi súlyú, leginkább erőszakos és/vagy szexuális bűncselekményt követett el. A jogkövetkezmenynek, amely elviekben az elkövető élete végéig is tarthat, az ad egyfajta határozottsági mozzanatot, hogy kiszabása esetén meg kell határozni a szabadságelvonás minimális, illetve maximális tartamát. A legrövidebb tartam nem haladhatja meg a 10, míg a maximum a 21 évet,¹¹ illetve a 30 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmények esetén (Btk. 16. fejezet) a 30 évet. Amikor a büntetési tartam eléri a meghatározott minimális tartamot, a fogvatartott kérelemmel fordulhat a bírósághoz a szabadon bocsátása érdekében. Ha a bíróság úgy ítéli meg, hogy az elítélt továbbra is veszélyt jelent a társadalomra, a büntetés tovább folytatódik. Pozitív döntés esetén az elítélt feltételesen szabadul, ekkor a próbaidő 1-től 5 évig terjedhet (Btk. 44. §). A maximumként megjelölt ítéleti tartam kitöltése esetén pedig az ügy automatikusan visszakerül a bírósághoz új döntéshozatalra. Amennyiben a testület továbbra is úgy ítéli meg, hogy az elítélt veszélyt jelent a társadalomra, az ítéleti tartam meghosszabbítható 5 évvel, illetve elméletileg így az elítélt élete végéig.¹²

Végül itt jegyeznénk meg, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés és a határozott tartamú szabadságvesztés között egyfajta átjárhatóságot teremtenek azon szabályozások, amelyek az életfogytig tartó szabadságvesztés határozott tartamúra történő átváltoztatásáról rendelkeznek. Így például Svédországban az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélteknek lehetőségük van arra,

⁹ Criminal law of the People's Republic of China, July 1, 1979.

¹⁰ Law 286 of 17 July 2009 of the Criminal Code.

¹¹ A híradásokból ismert norvég tömeggyilkos Anders Behring Breivik esetében a bíróság ezt a formulát alkalmazta, azaz elviekben legkorábban 10 év után szabadulhat, maximumként pedig a 21 év került rögzítésre.

¹² UGELVIK, THOMAS: *Prisons as Welfare Institutions? Punishment and the Nordic Model*. In: Bennett, Jamie – Jewkes, Yvonne – Crewe, Ben (szerk.): *Handbook on prisons*. London, Routledge, 2016. pp. 7-8.

hogy legalább 10 év letöltése után kérjék büntetésük határozott tartamúra változtatását.¹³ Az átváltoztatott szabadságvesztés tartama vagy a határozott tartamú szabadságvesztés maximumához, azaz 18 évhez igazodik, vagy annál hosszabb tartamú is lehet.¹⁴ Romániában a 65. életév betöltése teremt lehetőséget az életfogytig tartó szabadságvesztés átváltoztatására akként, hogy a helyettesített szabadságelvonás maximálisan 30 év határozott tartamú szabadságvesztés lehet és a szabadságvesztés már letöltött tartamát a szabadságvesztés végrehajtásába be kell számítani.¹⁵ Litvániában a Btk. 51. §-ának (2) bekezdése rendelkezik az életfogytig tartó szabadságvesztés minimum 25 év tartamú szabadságvesztésre történő átváltoztatásáról.¹⁶

1. A határozott tartamú szabadságvesztés

A szabadságvesztés tartamát tekintve a legtöbb európai állam egyaránt szabályozza és alkalmazza mind a határozott tartamú, mind pedig az életfogytig tartó szabadságvesztést. Akadnak ugyanakkor olyan országok, ahol a büntetőjog csak a határozott tartamú szabadságvesztésről rendelkezik, azaz a jogkövetkezményi rendszerüknek nem része az életfogytig tartó szabadságvesztés. Ebbe a csoportba sorolható többek között Norvégia, valamint a spanyol, a portugál, a horvát büntetőjog, illetve jelen tanulmány írásakor még a szerb szabályozás is. Utóbbira magyarázatul szolgál, hogy a szerb törvényhozás 2019. május 21-én jóváhagyta a Btk. azon módosítását, amely 2019. december 1-jei hatállyal bevezeti az életfogytig tartó szabadságvesztést többek között háborús bűncselekmények, terrorizmussal kapcsolatos deliktumok, magasrangú állami tisztségviselők megölése esetében.¹⁷

A szerb Btk. 45. §-ának (1) bekezdése jelenleg azonban büntetési nemként csak a határozott tartamú szabadságvesztést szabályozza, amelynek legrövidebb tartamaként a 30 napot, maximumaként pedig a 20 évet határozza meg. Kivételes jelleggel a hivatkozott törvényhely (3) bekezdése alapján egyrészt súlyosabb bűncselekmények, másrészt súlyosabb bűncselekmények súlyosabban minősülő esetei miatt 30, illetve 40 évig terjedő szabadságvesztés is kiszabható. Így például az emberölés súlyosabban minősülő eseteit a törvény 114. §-a legalább 10 évig, vagy 30 évtől 40 évig terjedő szabadságvesztéssel rendeli büntetni. Emellett a Szerb Köztársaság alkotmányos rendje és biztonsága elleni bűncselekmények (28. fejezet) körében, valamint az emberiség és nemzetközi jogvédelmet élvező más értékek elleni bűncselekmények között (34. fejezet) is találunk 30 évtől 40 évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekményeket. Fontos utalni arra, hogy amennyiben a bíróság halmazati büntetést szabna ki és a bűnhalmazatban lévő bűncselekmények egyikének büntetési tétele 30 vagy 40 évig terjedő szabadságvesztés, úgy a bíróság csak a 30, illetve a 40 évig terjedő szabadságvesztést szabhatja ki [60. § (2) bekezdés], azaz a 40 éves felső határ ilyenkor nem léphető át.¹⁸

Az életfogytig tartó szabadságvesztést nem szabályozó, fentebb hivatkozott államok közül Norvégiában a határozott tartamú szabadságvesztés minimuma 14 nap, míg maximuma 21 év. A maximumra vonatkozó rendelkezés alól ugyanakkor egy kivétel érvényesül: a norvég Btk. 16. fejezetében szereplő népiirtás, emberiség elleni bűncselekmények és egyes háborús bűncselekmé-

¹³ Az életfogytig tartó szabadságvesztés határozott tartamúvá átváltoztatása és az abból történő feltételes szabadon bocsátás lehetősége Hollandiában is létezett 2000-ig.

¹⁴ SWEDISH PRISON AND PROBATION SERVICE: *Sanctions*. kriminalvarden.se/swedish-prison-and-probation-service/sanctions/ (2019. 08. 30.)

¹⁵ Law 286 of 17 July 2009 of the Criminal Code, 58–59. §§.

¹⁶ Penal Code of 26 September 2000, Act No. VIII–1968; No. XIII–791.

¹⁷ MILJOJKOVIC, TEODORA: *Serbia Introduced the Life Sentence without Parole, Despite its International Obligations*. JURIST – Academic Commentary, May 28, 2019. <https://www.jurist.org/commentary/2018/12/teodora-miljojkovic-serbia-parole/>

¹⁸ Krivični Zakonik (Sl. glasnik RS br. 85/05, 88/05 – ispravka, 107/05 – ispravka, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13; 108/2014).

nyek esetén a törvényi felső határ már 30 év.¹⁹ Fontos visszautalni arra, hogy noha a skandináv ország büntető törvénye nem rendelkezik életfogytig tartó szabadságvesztésről, a biztonsági őrizet névvel illetett szankció de facto életfogytig tartó szabadságvesztésnek tekinthető.

A spanyol Btk. sajátossága, hogy a büntetések tartama és természete alapján különbséget tesz súlyos, kevésbé súlyos, illetve enyhe büntetések között. Az 5 évet meghaladó tartamú szabadságvesztést a súlyos, míg a 3 hónaptól 5 évig terjedőt a jogszabály a kevésbé súlyos szankciók közé sorolja. A szabadságelvonás minimuma a törvény 36. §-a alapján 3 hónap, maximuma pedig 20 év. Amennyiben az elkövetőt bűnösnek találják két vagy több bűncselekmény elkövetésében, és ezek közül az egyik 20 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, akkor a maximum tartam 25 évre emelkedik. 30 év lesz abban az esetben, ha az érintett bűncselekmények közül valamelyiket a törvény 20 évet meghaladó tartamú szabadságvesztéssel fenyegeti büntetni. A szabadságvesztés felső határa két esetben ugyanakkor már 40 év. Így amennyiben az elkövetőt két vagy több bűncselekmény elkövetéséért ítélték el és a törvény e bűncselekmények miatt legalább két cselekmény vonatkozásában több mint húszévi szabadságvesztést ír elő, akkor e 40 éves felső határ az irányadó. A másik esetkör két vagy több terrorizmussal összefüggő bűncselekmény miatti elitésre vonatkozik, ha a bűncselekmények közül bármelyikre a törvény 20 évet meghaladó tartamú szabadságvesztés kiszabását írja elő [76. § (1) a)-d)].²⁰

A portugál Btk. 41. §-a szerint a szabadságvesztés generális minimuma 1 hónap, míg maximuma 20 év, halmazati büntetés kiszabása esetén 25 év.²¹ Horvátországban a büntető törvény 44. § (1) bekezdése alapján a szabadságvesztés minimuma 3 hónap, a maximuma pedig 20 év. A jogszabály ugyanakkor külön rendelkezik az ún. hosszú tartamú szabadságvesztésről, amelynek tartama már 21 évtől 40 évig terjedhet [46. § (1) bekezdés]. Mindemellett halmazati büntetésként az 51. § (3) bekezdése alapján 50 évig terjedő szabadságvesztés is kiszabható.²²

Szembetűnő tehát, hogy az imént hivatkozott országok igen magasan határozzák meg a határozott tartamú szabadságvesztés maximumát, ami a 40, illetve 50 éves tartamra tekintettel megfeleltethető az életfogytig, illetve akár a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből kizárt tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésnek.

A fenti példákön túlmenően, az európai országok szabályozását összevetve, a határozott tartamú szabadságvesztésnél jelentős eltérések figyelhetők meg a törvény által rögzített generális minimum és maximum tartamok tekintetében. Néhány szabályozást kiemelve: Finnországban a határozott tartamú szabadságvesztés legrövidebb tartamát a Btk. 2(c) fejezete 14 napban, maximumát pedig 12 évben, halmazati büntetés esetén 15 évben határozza meg.²³ Észtországban a minimum 30 nap, a maximum pedig 20 év [45. § (1) bekezdés].²⁴ Izlandon a legrövidebb tartam ugyancsak 30 nap, a leghosszabb ugyanakkor 16 év (34. §), amely halmazati esetén sem haladhatja meg a 20 évet (79. §).²⁵ Romániában a generális minimum 15 nap, a maximum pedig 30 év (60. §), illetve halmazati esetén, ha a halmazatban lévő valamennyi bűncselekmény szabadságvesztéssel fenyegetett, akkor a legsúlyosabb bűncselekményre irányadó büntetési tétel 1/3-dal megemelhető [39. § (1) bekezdés b)].²⁶ Litvániában a határozott tartamú szabadságvesztés legrövidebb tartama 3 hónap, míg a maximuma 10 év, halmazati büntetés esetén pedig 25 év [50. § (2) bekezdés].²⁷

¹⁹ JACOBSEN – HALLGREN SANDVIK 2015, 173. p.

²⁰ Organic Law No. 10/1995 of November 23, 1995.

²¹ The Portuguese Penal Code General Part, file:///C:/Users/unkp/Downloads/Portugal_CC_2006_en.pdf

²² Kazneni Zakon (Urednički pročišćeni tekst, „Narodne novine“, broj 125/11, 144/12, 56/15 i 61/15 – Ispravak 101/17.).

²³ The Criminal Code of Finland, Law No. 39/1889, amendments up to 766/2015 included.

²⁴ Penal Code, RT I 2001, 61, 364.

²⁵ The General Penal Code, Act No. 19 of 12 February, 1940.

²⁶ Penal Code of July 17, 2009, Law no. 286/2009.

²⁷ Penal Code of 26 September 2000, Act No. VIII-1968; No. XIII-791.

2. Az életfogytig tartó szabadságvesztés

Előjáróban leszögezhető, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés definiálása egyáltalán nem egyszerű feladat, tekintve, hogy az életfogytig/élethosszig tartó szabadságelvonásoknak két alaptípusa különíthető el egymástól. Egyrészt beszélhetünk a *formális életfogytig* tartó szabadságvesztésről, amikor a bíróság ténylegesen életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetést szab ki a bűnelkövetővel szemben. Másrészt ettől megkülönböztethető az *informális életfogytig*, amelynek lényege, hogy a kiszabott szankciót nem illetik életfogytig tartó szabadságvesztés elnevezéssel, de az az elítélt személy élete végéig tartó bebörtönzését jelenti/jelentheti. Emellett az egyes országok szabályozásai alapján mind a formális, mind pedig az informális életfogytig tartó szabadságvesztés további differenciálódása figyelhető meg.

A formális életfogytig tartó szabadságvesztés tekintetében az államok által leggyakrabban alkalmazott forma, a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét biztosító szabályozás, amikor tehát a szabadulás elviekben adott, annak elbírálását pedig tipikusan a bíróság, a szabadlábra helyezési bizottság vagy más hasonló szerv végzi (diszkrecionális feltételes szabadságra bocsátás). Ettől eltérő megoldás, hogy a feltételes szabadon bocsátás automatikusan, azaz külön elbírálás nélkül bekövetkezik az életfogytig tartó szabadságvesztésből egy meghatározott ítéleti tartam letöltését követően.

Az imént hivatkozott két esetkörben tehát az életfogytig tartó szabadságvesztés nem feltétlenül tart az elítélt személy élete végéig, mivel elviekben biztosított a feltételes szabadulás lehetősége. Ettől eltérően a formális életfogytig olyan szabályozási modelleket is takar, amikor egyáltalán nincs lehetőség a szabadulásra vagy az csak kivételes esetekben, államfői engedéllyel történhet.

Az informális életfogytig tartó szabadságelvonáson belül az egyik esetkör a kifejezetten hosszú, határozott tartamú szabadságvesztés-büntetéseket takarja (lásd például európai viszonylatban a spanyol, illetve a horvát szabályozást), míg a másik a határozatlan tartamú szabadságelvonó büntetőjogi jogkövetkezmények köre.²⁸

Összefoglalóan elmondható tehát, hogy a különböző jogrendszerekben az életfogytig tartó szabadságelvonás jelentése, tartalma igen változatos képet mutat és a formális, avagy valóóságos életfogytig tartó szabadságvesztés mellett jelen van az informális, élethosszig tartó bebörtönzés jelentő szabadságelvonás is. Utalnunk kell arra is, hogy a(z) (formális) életfogytig tartó szabadságvesztés elnevezése sem problémamentes, hiszen értelmezés alapján a szankciónak az elítélt élete végéig kellene tartania. Azokban az országokban azonban, ahol létezik a feltételes szabadságra bocsátás jogintézménye és az arról való döntés a hatóság mérlegelésének függvénye, elvi lehetőség kínálkozik a feltételes szabadságra bocsátásra. Fontos azonban az elvi lehetőséget hangsúlyozni, ami az illetékes hatóság döntése alapján érdemesség hiányában mégis jelentheti az élethosszig tartó szabadságelvonást. Az életfogytig tartó szabadságvesztés kapcsán célravezető ezért úgy fogalmazni, hogy a kiszabott büntetés az elítélt élete végéig tartó bebörtönzést is jelenthet.

A fentebb hivatkozott formális-informális megkülönböztetés ellenére jelen tanulmány keretei között az alábbiakban csak az életfogytig tartó szabadságvesztésként kiszabott, azaz formális életfogytiglanról esik szó.

Európai viszonylatban elmondható, hogy a legtöbb ország büntetőjoga ismeri és alkalmazza is az életfogytig tartó szabadságvesztést. A kivételek között a 2.1. alfejezetben már hivatkozott szomszédos Horvátország, (Szerbia), valamint Spanyolország, Norvégia, Portugália²⁹ szabályozása említhető. Nevezett államok törvényei ugyanis csak a határozott tartamú szabadságvesztés-büntetésről rendelkeznek, és annak kiszabását teszik lehetővé. Másrészt a CPT 25. Általános Je-

²⁸ UNIVERSITY OF NOTTINGHAM – PENAL REFORM INTERNATIONAL: *Life imprisonment*. A policy briefing. 2018. p. 2.

²⁹ Portugália elsőként a világon már 1884-ben kiiktatta jogkövetkezményi rendszeréből az életfogytig tartó szabadságvesztést.

lentése³⁰ szerint e büntetési nemet még soha nem szabták ki Liechtensteinben, illetve 1940 óta nem alkalmazták Izlandon.

Az életfogytig tartó szabadságvesztést szabályozó országokat vizsgálva fontos annak tisztázása is, hogy a jogkövetkezmény alkalmazását illetően a bíróság rendelkezik-e mérlegelési lehetőséggel vagy számára a szankció kiszabása jogszabályon alapuló kötelezettség. Megállapítható, hogy a kiszabással összefüggő mérlegelési lehetőség alapján négyféle modell különül el egymástól. Egyrésztől lehetséges, hogy bizonyos bűncselekmények elkövetése esetén a bírónak nincs mérlegelési lehetősége, azaz számára a szankció kiszabása kötelező. A második módozatnál a bíróról már egyfajta korlátozott mérlegelési jogkörrel bír, de a választása az életfogytig tartó szabadságvesztés helyett, annak szabályozása esetén leginkább a halálbüntetésre irányulhat. A harmadik modellnél a bíróról kötelező életfogytig tartó szabadságvesztést kiszabni, hacsak bizonyos feltételek, így tipikusan enyhítő körülmények nem állnak fenn. Végül léteznek azok a szabályozások, ahol a bíróról számára nem kötelező a jogkövetkezmény kiszabása, hanem mérlegelési jogkörében dönthet a bűncselekmény súlyával arányban álló legmegfelelőbb szankció alkalmazása mellett, ami adott esetben életfogytig tartó szabadságvesztés is lehet.³¹

A bíróság számára viszonylag nagyfokú mérlegelési lehetőséget biztosító országpéldaként említhető egyebek mellett Lettország, ahol az az életfogytig tartó szabadságvesztés vagyis büntetési nemként jelenik meg a 3-tól, az 5-től, a 8-tól, a 10-től, illetve a 15-től 20 évig terjedő szabadságvesztés-büntetések mellett. Romániában e büntetési nem a 15-től 25 évig terjedő szabadságvesztéssel áll vagyis viszonyban többek között a minősített emberölés, illetve egyes nemzetbiztonság elleni bűncselekmények (X. cím) esetében. Honi viszonylatban pedig az életfogytig tartó szabadságvesztés az 5-től 20 évig, illetve a 10-től 20 évig terjedő szabadságvesztéssel konkurál.

Miként arra már több ízben utalás történt, az életfogytig tartó szabadságvesztés nevével ellentétben nem feltétlenül tart az elkövető élete végéig, tekintettel arra, hogy a legtöbb ország szabályozza, illetve biztosítja a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét. Az olasz alkotmánybíróság 1997-ben egyenesen úgy foglalt állást, hogy a feltételes szabadítás az egyetlen eszköz, amely által az életfogytig tartó szabadságvesztés összeegyeztethető marad az alkotmánnyal.³²

A feltételes szabadon bocsátás nélküli életfogytig tartó szabadságvesztés jogintézménye egyebek mellett ismert az USA-ban, ahol az 1974-es Schick v. Read eset³³ nyomán vált precedenssé. Schicket halálbüntetésre ítélték, de büntetését Eisenhower elnök életfogytig tartó szabadságvesztésre változtatta át. Az átváltoztatás feltétele az volt, hogy nevezett soha nem bocsátható feltételes szabadságra. Ezen tényleges életfogytig az 1970-es évek közepétől kezdve aztán széles körben elterjedt Amerikában, különösen az emberölés legsúlyosabb eseteiben alkalmazandó jogkövetkezményként. A feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből kizárt életfogytig tartó szabadságvesztést előszeretettel alkalmazó Amerikai Egyesült Államokban³⁴ a tényleges életfogytig elnevezése kapcsán olyan jogirodalmi nézet³⁵ is napvilágot látott, hogy a jogkövetkezményt helyesebb lenne bebörtönzés általi halálbüntetésnek nevezni, megkülönböztetve a végrehajtás általi halálbüntetéstől.

³⁰ CPT/Inf (2016) 10. 34. p.

³¹ UNIVERSITY OF NOTTINGHAM – PENAL REFORM INTERNATIONAL 2018, 6. p.

³² PUBLIC INTERNATIONAL LAW – POLICY GROUP NL: *The legality of life imprisonment: comparative analysis of international, european, and dutch law*. Legal Memorandum 2016, p. 14.

³³ U.S. Supreme Court, 419 U.S. 256 (1974).

³⁴ A 2016-os évre vonatkozó adatok szerint minden kilencedik fogvatartott életfogytig tartó szabadságvesztését töltötte, amit kiegészítve az 50 év vagy azt meghaladó tartamú ítéletekkel, ezen kifejezetten hosszú tartamú ítéletek minden hetedik fogvatartottat érintettek. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítétek esetében az adatok minden huszonnyolcadik fogvatartott érintettségét mutatták. Bővebben: NELLIS, ASHLEY: *Still Life: America's Increasing Use of Life and Long-Term Sentences*. The Sentencing Project, Washington, D.C. May 2017, p. 5.; 9. p.

³⁵ JOHNSON, ROBERT – MCGUNIGALL-SMITH, SANDRA: *Life without parole, America's other death penalty*. The Prison Journal 2008/2. p. 328. p.

Hasonló példaként említhető Törökország, ahol a büntető törvény különbséget tesz életfogytig, illetve minősített életfogytig tartó szabadságvesztés között. Mindkét szankciónemre vonatkoztatva külön rögzíti a jogszabály, hogy a bebörtönzés az elkövető élete végéig, avagy az elítélt haláláig tart [47. § (1) és 48. § (2) bekezdés].³⁶ Megemlíthető továbbá Hollandia, ahol az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték számára a szabadulás egyedüli módja a kegyelem. A kegyelmi törvény rendelkezése alapján kegyelem alkalmazásának akkor lehet helye, ha az életfogytig tartó szabadságvesztés folytatása már nem szolgálná a büntetés célját. A gyakorlatban 1970 óta mindösszesen három alkalommal kapott kegyelmet az uralkodótól életfogytiglanra ítélt Hollandiában, azaz ténylegesen számukra sincs esély a feltételes szabadulásra. Ebből az indítatásból nem adott helyt 2015. november 24-i döntésében az egyik kerületi bíróság azon ügyészi indítványnak, amely életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását kérte a rablással és emberöléssel megvádolt terhelte. Jelenleg egy reformjavaslat körvonalazódik, amely alapján a jövőben az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték előreláthatólag 25 év után kapnák meg ítéletük felülvizsgálatának a lehetőségét.³⁷

A decembertől hatályos szerb Btk.-módosítás lehangsúlyosabb és legvitatottabb rendelkezése kétségtelenül az életfogytig tartó szabadságvesztés bevezetése, részint a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségével, részint azonban annak kizárásával. A módosítással együtt megszűnik a korábbi 30, illetve 40 évig terjedő szabadságvesztés-büntetés, így többek között a magasrangú állami tisztviselők elleni emberölések, a szerb alkotmányos rend és biztonság ellen irányuló nagy tárgyi súlyú bűncselekmények, a népiirtás, a terrorizmus, az emberiesség elleni deliktumok, a polgári lakosság, valamint a sebesültek és a beteg személyek ellen elkövetett háborús bűncselekmények elkövetői életfogytig tartó szabadságvesztéssel lesznek büntethetők a közeljövőben. A módosítás egyik igencsak megkérdőjelezhető rendelkezése, hogy ezen bűncselekmények elkövetése miatt életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték 27 év ítéleti tartam letöltését követően feltételes szabadságra bocsáthatók, ugyanakkor kizárt a feltételes szabadságra bocsátás egyebek mellett akkor, ha olyan minősített emberölésről van szó, amely gyermek vagy terhes nő halálát okozta [114. § (9) bek.]. Hasonlóképpen tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés szabható ki az erőszakos közöszlítés elkövetőire a sértett halála esetén [178. § (4) bek.], a védekezésre vagy akaratnyilvánításra képtelen személy sérelmére elkövetett nemi cselekmény esetén, ha az halált okoz [179. § (3) bek.], megrontás bűncselekményére, amennyiben a gyermek halálát okozza [180. § (3) bek.], valamint a helyzettel való visszaélés révén elkövetett közöszlítés bűncselekményére, ha a cselekmény következtében a gyermekkorú sértett meghal [181. § (5) bek.].³⁸ Az a körülmény tehát, hogy a feltételes szabadságra bocsátás elvi lehetősége adott például népiirtás vonatkozásában, de kizárt a sértett halálát eredményező nemi deliktumok esetén, a szankciók arányosságának követelményét ássa alá.

3. A rövid, illetve a hosszú tartamú szabadságvesztés

A *szabadságvesztés tartama* alapján a határozott, illetve életfogytig tartó szabadságvesztés megkülönböztetésen kívül különbséget tehetünk még rövid, valamint hosszú tartamú szabadságvesztés között. Ezen felül a hosszú tartamon belül is alkalmazható differenciálás, tekintve, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztést már különösen hosszú, míg a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizáró életfogytig tartó szabadságvesztést extrém hosszú szabadságelvonásként is megfogalmazhatjuk.

A rövid, valamint a hosszú tartam elhatárolásával összefüggésben kérdésként fogalmazható meg, hogy vannak-e az elhatárolásnak szilárd ismérvei? A válasz kapcsán fontos utalni arra, hogy a tartam

³⁶ Penal Code of Turkey, CDL-REF(2016)011.

³⁷ PUBLIC INTERNATIONAL LAW – POLICY GROUP NL 2016, 21., 23-24., 27. pp.

³⁸ Nacrt Zakona o Izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/230419/230419-vest15.html> (2019. 08. 24.)

megítélése mindkét esetben igen relatív. Így például a XIX. század első felében hazánkban a háromévi tömlőre úgy tekintettek, mint olyan büntetésre, amely felért a halálbüntetéssel. Napjainkban a halálbüntetés egyfajta alternatívájaként az életfogytig tartó szabadságvesztés jelenik meg. Ennek megfelelően a rövid, illetve a hosszú tartam megítélése koronként, társadalmanként eltérő lehet, azt a politika, a jogtudomány, illetve a büntetés-végrehajtás aktuális nézete határozza meg.³⁹

A rövid tartamú szabadságelvonás kapcsán a Bünelőzéstől és az elkövetőkkel való bánásmódról szóló második ENSZ-kongresszuson 1960-ban már felvetődött e fogalom definiálásának szükségessége, többek között arra tekintettel, hogy a fogvatartottakkal való bánásmód kérdését alapvetően meghatározza a szabadságelvonás tartama. A Kongresszus egyebek mellett megállapította, hogy az egyes országok igen eltérően határozzák meg a rövid tartamú szabadságelvonást egyrészt annak tartamára, másrészt pedig azon bűncselekményi körre tekintettel, amelyekért ilyen jogkövetkezmény kiszabható. A Kongresszusról készült Általános Jelentés⁴⁰ leszögezte, hogy a rövid tartamú szabadságvesztésre konkrét jogi fogalom nem adható, illetve az eltérő jogi megoldásokra figyelemmel egy pontosabb definiálás csak a tartam⁴¹ alapján lehetséges. Az Általános Jelentés alapján szolgáló ország-információk többsége a 6 hónapot jelölte meg a rövid tartam elfogadható maximumaként, ami egybeesett az Egyesült Nemzetek Munkacsoportja által 1959-ben tett megállapítással.⁴² A Munkacsoport ugyanis arra a következtetésre jutott, hogy a rövid tartamú szabadságvesztést jogszabályok nem határozzák meg, de a bírósági gyakorlat, illetve a börtönhatóságok a 6 hónapot meg nem haladó büntetést tekintik e kategóriába tartozónak.

Tehtettel azonban arra, hogy egyes országokban a rövid tartamot e 6 hónaptól eltérően maximum 3 hónapban, míg megint más esetekben 1 évben határozták meg, a Kongresszus végül úgy döntött, hogy nem kísérli meg a rövid tartamú szabadságvesztés nemzetközi szinten történő definiálását. A résztvevők ugyanakkor hangsúlyozták, hogy a szabadságelvonás szoros hatásai már a rövid tartam alatt is jelentkezhetnek, másrészt azonban konstruktív eredmény elérésére nincs, vagy csak kicsi a lehetőség. Ebből a megfontolásból kiindulva a Kongresszus a rövid tartamú szabadságvesztés széleskörű alkalmazása ellen emelte fel szavát. Elhangzott olyan vélemény, amely a néhány nap tartamú szabadságvesztés-büntetések abolícióját szorgalmazta, illetve számos résztvevő volt azon a nézeten, hogy egy bizonyos tartamnál (3 vagy 6 hónap) rövidebb szabadságvesztéseket más büntetéssel kellene helyettesíteni. A Kongresszus végül e kérdésben úgy foglalt állást, hogy a gyors és teljes abolíció nem megvalósítható, ezért a fokozatos visszaszorításra kell törekedni. Utóbbi kapcsán a Kongresszus ajánlásként fogalmazta meg egyrészt a rövid tartamú szabadságvesztést helyettesítő, szabadságelvonással nem járó jogkövetkezmények fokozott alkalmazását, másrészt kimondta, hogy ha a szabadságvesztés kiszabása elkerülhetetlen, annak végrehajtására megfelelő, alkalmas intézményben kerülhet sor, mégpedig a hosszú tartamú elítéltektől elkülönítve és olyan konstruktív kezeléssel, amely csak lehetséges.⁴³

Napjainkban a szakirodalom a rövid tartamú szabadságvesztés definiálásával ugyancsak adós marad.⁴⁴ Az egységes fogalom kialakítását az is nehezíti, hogy különbség tehető a rövid tartam

³⁹ MEZEY BARNA: *A hosszú tartamú szabadság-büntetés a jogtörtételemben*. Börtönügyi Szemle 2005/2. 6. p.

⁴⁰ SECOND UNITED NATIONS CONGRESS ON THE PREVENTION OF CRIME AND THE TREATMENT OF OFFENDERS: *Short-term imprisonment*. General report prepared by the Secretariat, New York, 1960. p. 7.

⁴¹ A monacói, illetve a svájci küldött zettel szemben egy konkrét, tartamtól független fogalom-meghatározást javasolt. Így szerintük a rövid tartamú szabadságvesztést olyan szabadságelvonásként lehetne definiálni, amely túlságosan rövid ahhoz, hogy az elítélt rehabilitációját lehetővé tenné. U.o. 30. p.

⁴² U. o. 7. p.

⁴³ Second United Nations Congress on The Prevention of Crime and The Treatment of Offenders: Report prepared by the Secretariat, New York, 1960, p. 63.

⁴⁴ Honi viszonylatban a témával foglalkozó szakirodalom elsősorban a hosszú tartamú szabadságvesztést és azon belül is az életfogytig tartó szabadságvesztést helyezi vizsgálódásának középpontjába, azaz viszonylag szűk körű a rövid tartammal foglalkozó vizsgálódás. Utóbbira lásd NAGY FERENC: *A rövid tartamú szabadságvesztés és szurrogátumai*. Magyar Jog 1991/10.; NAGY FERENC: *Egyes büntetésekről és büntetőjogi intézkedésekről de lege lata*

anyagi jogban rögzített törvényi fenyegetés tartama, a büntetéskiszabási és a végrehajtási oldalról történő megközelítése között. Azaz a szabadságvesztés tartamát egyrészt befolyásolja a büntető kódexek által rögzített minimális tartam, továbbá a bíróságok büntetéskiszabási gyakorlata, végül pedig a tényleges ítéleti tartamra hatással lehetnek az ún. idő előtti szabadítások, például az elítélt feltételes szabadságra bocsátása.

A törvényi büntetéssel fenyegetést tekintve kijelenthető, hogy az anyagi jogi kódexek jellemzően nem tartalmaznak kifejezett rendelkezést a rövid tartamú szabadságvesztéssel összefüggésben. Kivételként említhető ugyanakkor például Törökország, ahol a büntetőkódex 49. §-ának (2) bekezdése rögzíti, hogy rövid tartamú szabadságvesztés alatt az 1 év, vagy annál rövidebb tartamú szabadságvesztés értendő.⁴⁵ A német Btk. 47. §-a a rövid tartamú szabadságvesztés kivételes jellege címszó alatt pedig azt hangsúlyozza, hogy a bíróság csak kivételes esetben szabhat ki 6 hónapnál rövidebb tartamú szabadságvesztést, azaz e megfogalmazásból adódóan a 6 hónapnál rövidebb elítélés értendő rövid tartamú szabadságvesztés alatt.⁴⁶ Utalunk továbbá a portugál szabályozásra, amelynél a Btk. 44. §-a a rövid tartamú szabadságvesztés helyettesítéséről rendelkezik. A hivatkozott törvényhely alapján a 6 hónapot meg nem haladó tartamú szabadságvesztés esetén nyílik lehetőség a helyettesítésre.

A büntetés kiszabását vizsgálva az Európa Tanács által évente közreadott bűnügyi statisztika⁴⁷ a szabadságvesztés tartama tekintetében rövid tartamúként az 1 évnél rövidebb tartamú szabadságvesztés-büntetéseket tekintette. A legutóbbi dokumentum, ugyan nem szól kifejezetten a rövid tartamú szabadságvesztésről, de a közzétett adatok alapján 2018. január 31-én az ilyen tartamú büntetést töltő fogvatartottak aránya hozzávetőlegesen 16% volt.⁴⁸

Honi viszonylatban elmondható, hogy az 1 évnél rövidebb tartamú szabadságvesztések kiszabása viszonylag ritka, és a 2018. decemberi állapotot tükröző 8,05% a hosszú tartamú szabadságvesztések közel 40%-os arányszámához viszonyítva igen alacsonynak tekinthető.⁴⁹

A tényleges ítéleti tartamot tekintve olyan adatok, amelyekből a végrehajtási időre lehetne következtetni, nem állnak rendelkezésre. Ennek oka, hogy a leggyakrabban alkalmazott feltételes szabadságra bocsátáshoz kapcsolódó statisztikai adatszolgáltatás csak a feltételes kedvezményben részesülőket számszerűsíti.

A *hosszú tartamú szabadságvesztés* definiálása kapcsán irányadónak az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R(2003) 23. számú ajánlását⁵⁰ kell tekinteni, amely a hosszú tartamú szabadságvesztésre ítélt fogvatartottak kategóriája alatt az 5 év vagy azt meghaladó tartamú szabadságvesztésre ítélt személyeket érti. Honi viszonylatban ugyancsak ezt a meghatározást tartjuk követendőnek, ami jogszabályi szinten alátámasztható a Bv. tv. azon rendelkezésével, miszerint a társadalomba történő visszailleszkedést elősegítő jogintézményt, az átmeneti részlegbe helyezést azon fegyház- vagy börtönfokozatban büntetését töltő személynél lehet alkalmazni, aki a szabadságvesztésből már legalább 5 évet kitöltött [Bv. tv. 103. § (1) bekezdés]. 5 év letöltése esetén tehát indokolt, hogy a büntetés-végrehajtás korrigálja a börtönártalmakat, és segítséget nyújtson a szabadulásra való felkészítéshez.⁵¹ A hosszú tartammal kapcsolatban ugyancsak hivatkozhatunk a rendőrségi törvény

és de lege ferenda. Acta Juridica et Politica, Tomus LXIII. Fasc. 14. Szeged, 2003.; SÓS-TÓTH ADRIENN: *A rövid tartamú szabadságvesztés dilemmái.* Börtönügyi Szemle 2006/4.

⁴⁵ Penal Code of Turkey, CDL-REF(2016)011.

⁴⁶ Deutsches Strafgesetzbuch (StGB), BGBl. I.S. 844.

⁴⁷ Lásd például Council of Europe Annual Penal Statistics SPACE I. 2016.

⁴⁸ AEBI, MARCELO F. – TIAGO, MÉLENIE M.: SPACE I - 2018 – *Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations.* Strasbourg, Council of Europe. p. 49.

⁴⁹ Börtönstatisztikai Szemle 2019/1. 9. p.

⁵⁰ Rec(2003)23 of the Committee of Ministers to member states on the management by prison administrations of life sentence and other long-term prisoners.

⁵¹ 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési eljárás végrehajtásáról.

97. §-a (1) bekezdésének i) pontjára is, amely súlyos bűncselekménynek azon bünteteket tekintti, amit a törvény 5 évi, vagy ennél súlyosabb szabadságvesztés-büntetéssel fenyeget.⁵²

Az Európa Tanács fentebb már hivatkozott legfrissebb bűnügyi statisztikája alapján a hosszú tartamú szabadságvesztésüket töltők, ide értve az életfogytiglanra ítéleteket is, összességében a börtönépesség 31,2%-át alkották. Ebből a legnagyobb hányadot az 5 évet meghaladó, de 10 évnél rövidebb tartamú szabadságvesztésre ítéltettek ki (17,0%), a 10-től 20 évig terjedő büntetésre ítélték 11,5%-ot, a 20 évet vagy annál hosszabb büntetést töltők 1,5%-ot; míg az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték további 1,2%-ot képviseltek.⁵³

Honi viszonylatban a kiszabott szabadságvesztés-büntetések tartamát tekintve a 2018. december 31-i állapot szerint a legtöbb elítélt (3440 fő – 26,19%) ugyancsak 5-től 10 évig terjedő büntetését töltötte, a hosszú tartamú szabadságelvonások pedig összességében 39,38%-ot, azaz igen jelentős hányadot tettek ki.⁵⁴

A fentiekből kitűnően a rövid, illetve a hosszú tartamú szabadságvesztések a tartam szerinti két végpontot jelölik ki, így a mérleg egyik serpenyőjében az 1 évnél, illetve 6 hónapnál rövidebb tartamú szabadságvesztések találhatók, míg a másikban az 5 év vagy annál hosszabb tartamú bebörtönzések, ideértve az életfogytig tartó szabadságvesztést is. A bebörtönzés káros hatásait figyelembe véve mindkét tartamú szabadságvesztés széleskörű alkalmazása kerülendő: így a rövid tartamot célszerű szabadságelvonással nem járó jogkövetkezményekkel helyettesíteni, míg a hosszú tartamú büntetések kiszabását indokolt a társadalom védelme által legszükségesebb esetekre szorítani, és akkor is a legrövidebb tartamban.

III. A feltételes szabadságra bocsátás jogintézménye

A feltételes szabadságra bocsátás az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R(99)22 számú, a börtönök túlszűfoltóságáról és a börtönépesség inflálódásáról címet viselő ajánlása⁵⁵ szerint az egyik leghatékonyabb és leginkább konstruktív intézkedés a túlszűfoltóság elleni küzdelemben, amely nemcsak a szabadságvesztés tartamának csökkentéséhez, hanem egyúttal ahhoz is hozzájárulhat, hogy a fogvatartott reszocializációja sikeres, eredményes legyen. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának feltételes szabadságra bocsátásról szóló R(2003)22 ajánlása,⁵⁶ egyebek mellett azt is leszögezi, hogy a fogvatartottak be/visszailleszkedésének elősegítése érdekében a feltételes szabadságra bocsátást elérhetővé kellene tenni valamennyi elítélt számára, ide értve az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéleteket is. Amennyiben pedig az ítéleti tartam olyan rövid lenne, hogy kizárná a feltételes szabadságra bocsátás alkalmazását, akkor e célok elérése érdekében más megoldásokat kell keresni.

Az ajánlás a feltételes szabadon bocsátás két formájáról tesz említést: így egyrészt a szabadításra sor kerülhet automatikusan, amikor az elítélt a meghatározott ítéleti tartamot letöltve szabadul, feltéve, hogy magatartása nem akadályozza ezen jogosultság érvényesülését. Ezen kötelező szabadon bocsátási rendszernek nevezett fajta mellett a feltételes szabadítás diszkrecionális is lehet, azaz ebben az esetben arról az illetékes hatóság joga dönteni. E két alapforma ötvöződik az ún. vegyes rendszerekkel, melyeknek a lényege, hogy a feltételes szabadítás részint automatikus, részint pedig diszkrecionális. Ezt a megoldást követi például Franciaország, ahol a kisebb tárgyi súlyú bűncselekmények miatt elítéltek bizonyos kategóriái részesülhetnek az automatikus szabadításban.⁵⁷

⁵² 1994. évi XXXIV. törvény a rendőrségről.

⁵³ AEBI, MARCELO F. – TIAGO, MÉLENIE M. 2018, 48-49. pp.

⁵⁴ Börtönstatisztikai Szemle 2019/1. 9. p.

⁵⁵ Rec (99)22 concerning prison overcrowding and prison population inflation.

⁵⁶ Rec (2003)22 concerning conditional release (parole).

⁵⁷ VÓKÓ GYÖRGY: *A büntetésen jelene és jövője II.* Ügyészégi Szemle 2016/4. 47. p.

Ugyancsak vegyes megoldással találkozunk Anglia és Wales vonatkozásában is. Itt, amennyiben a kiszabott szabadságvesztés tartama nem haladja meg a 12 hónapot, az elítélt automatikusan és feltétel nélkül szabadítható a fele rész kitöltését követően. A 12 hónap vagy azt meghaladó tartamú szabadságvesztésre ítélték ugyancsak félidőben szabadíthatók, ugyanakkor egészen az ítélet hátralévő részéig felügyelet alatt állnak, amely leginkább különböző magatartási szabályok betartását jelenti. Nem automatikus, hanem diszkrecionális a szabadítás azonban akkor, ha a 4 évi, illetve azt meghaladó tartamú szabadságvesztésre ítélték 2005. április 4-ét megelőzően súlyos erőszakos vagy szexuális bűncselekményt követtek el.⁵⁸

Az európai országok a fentebb vázolt modellek közül leginkább a diszkrecionális, illetve a vegyes rendszert követik. Így például az előbbi megoldást alkalmazza Németország, Olaszország, míg a vegyest a korábban hivatkozott Franciaország, illetve Anglia, az automatikus feltételes szabadítás pedig megtalálható Hollandia, Svédország szabályozásában.⁵⁹ Így Hollandiában a feltételes kedvezmény valamennyi fogvatartott joga, ami csak akkor vonható el, ha ezt különösen jó ok (például súlyos bűncselekmény elkövetése) támasztja alá. Az automatikus szabadítás alól ilyenformán az egyedüli kivétel, ha a szabadítás ellen komoly kifogások merülnének fel. Utóbbi esetben a Btk. 15d. §-a alapján a szabadítás elhalasztható vagy visszautasítható.⁶⁰

1. Feltételes szabadságra bocsátás határozott tartamú szabadságvesztésből

Határozott tartamú szabadságvesztésnél a feltételes szabadságra bocsátás kapcsán a legtöbb ország büntető törvénye egy *kötelezően letöltendő minimális tartamról* rendelkezik, amely előtt a fogvatartott nem szabadulhat. Kettő hónap a törvényi minimum például Dániában [38. § (2) bek.],⁶¹ 3 hónapos tartamról rendelkezik Svájc [86. § (1) és (4) bek.],⁶² és Horvátország [59. § (1)],⁶³ 4 hónapról Észtország (76. §), míg fél évben határozza meg e tartamot Lengyelország [visszaesőknél 1 év – 78. § (1) és (2) bek.],⁶⁴ Oroszország [79. § (4) bek.],⁶⁵ Hollandiában ugyanakkor már 1 év [15. § (1) bek.] a kötelezően letöltendő feltételes szabadítás előtti időtartam. Az elítéltek szempontjából legkedvezőbb rendelkezéseket Finnországban [14 nap – 2(c) fejezet 5. § (3) bek.], illetve Svédországban (1 hónap – 26. fejezet 6. §)⁶⁶ találjuk.

A fenti példákkal szemben nem találunk rendelkezést az abszolút minimum tartamra többek között Belgiumban, a Cseh Köztársaságban, Litvániában, Romániában.

Ismertek továbbá olyan szabályozások, amelyek a feltételes szabadságra bocsátás előtt kötelezően letöltendő periódust *a kiszabott büntetési tartam meghatározott részében*, illetve olyanok is, amelyek *a minimális tartammal kombinálva* jelölik meg. Az európai országokban e tartamhányadok nagyon változatosan alakulnak és differenciálódnak például a visszaesésre, vagy a bűncselekmény súlyára, az elkövető életkorára tekintettel, mégis a legtöbb államban a szabadságvesztés fele részének, illetőleg 2/3-ának kitöltése után nyílik meg az idő előtti szabadítás ezen formája.

A félidős modellt követi Ausztria, de kivételes jelleggel a bűncselekmény tárgyi súlyára és az általános megelőzés szempontjára tekintettel legalább 2/3 rész letöltése szükséges [46. § (1)-(4)

⁵⁸ <https://www.gov.uk/leaving-prison>.

⁵⁹ VÓKÓ 2016, 47. p.

⁶⁰ Criminal Code of The Netherlands, Act of 3 March 1881.

⁶¹ The Criminal Code Order No. 909 of September 27, 2005.

⁶² Swiss Criminal Code of 21 December 1937 (Status as of 1 July 2019).

⁶³ Kazneni Zakon (Urednički pročišćeni tekst, „Narodne novine“, broj 125/11, 144/12, 56/15 i 61/15 – Ispravak 101/17.).

⁶⁴ Penal Code of Poland, Act of 6 June 1997.

⁶⁵ The Criminal Code of The Russian Federation No. 63-Fz Of June 13, 1996.

⁶⁶ Swedish Penal Code, Ds 1999:36.

bek.].⁶⁷ Ezzel ellentétes ugyanakkor a svájci, illetve a német, valamint például a dán szabályozás, tekintve, hogy a nevezett országok a felezős szabályt tekintik kivételesnek. Így Svájcban a büntetés 2/3 részének, de minimálisan 3 hónapnak a letöltése a feltétel és csak az elítélt rendkívüli személyi körülményei teszik lehetővé a féléidőben való szabadítást [86. § (1) és (4) bek.]. Hasonlóképpen Németországban a Btk. 57. §-ának (1) bekezdése alapján a főszabálynak a 2/3-os rendelkezés tekinthető. Hivatkozott törvényhely (2) bekezdése alapján a 2 évet meg nem haladó tartamú szabadságvesztéssel sújtott, első büntényes elkövetők a kiszabott büntetés fele részének kitöltését követően szabadulhatnak feltételeesen. A kötelezően letöltendő törvényi minimum a féléidős szabályozás esetén 6 hónap, a 2/3-nál pedig 2 hónap. Dániában a Btk. 38. § (1) bekezdése értelmében a feltételes szabadon bocsátás ugyancsak a szabadságvesztés 2/3 része, de minimálisan 2 hónap letöltése után lehetséges. Ugyanezen törvényhely (2) bekezdése alapján megfelelő törvényi feltételek fennállása esetén mód van a fele rész kitöltését követő szabadításra is.

A határozott tartamú szabadságvesztés tekintetében Finnországban elsődlegesen a 2/3-os, illetve a felezős feltételes szabadon bocsátási szabályt rögzíti a törvény. Utóbbi alkalmazására akkor kerülhet sor, ha a fogvatartottat a megelőző 3 évben nem ítélték szabadságvesztésre [2(c) fejezet 5. § (2) bekezdés]. A törvény által előírt kötelezően letöltendő minimális tartam 14 nap. A kódex alapján ugyanakkor a teljes ítéleti tartam letöltése rendelhető el például abban az esetben, ha az elkövetőt legalább 3 év szabadságvesztésre ítélték a jogszabályban taxatív meghatározott bűncselekmények (így többek között emberölés, testi sértés, erőszak, gyermek sérelmére elkövetett szexuális erőszak, rablás minősített esetei, népirtás, emberiesség elleni bűncselekmények) miatt. Hasonló rendelkezés érvényesül, ha a hivatkozott bűncselekményeket az elkövető a szabadulását követő 3 éven belül követte el vagy ilyen bűncselekmény elkövetésében találták bűnösnek a jelen bűncselekmény elkövetését megelőző 10 évben [2(c) fejezet 11. § (1)-(2) bekezdés]. A törvény mindezek ellenére biztosítja a felülvizsgálat lehetőségét a teljes ítéleti tartam letöltésére ítélt személyek vonatkozásában. Ennek lényege, hogy 5/6-od rész kitöltése, illetve legkorábban 3 év után az elítélt szabadulhat, ha a bíróság úgy ítéli meg, hogy a továbbiakban már nem jelent veszélyt mások életére, egészségére vagy szabadságára [2(c) fejezet 12. § (1) bekezdés].

Az elkövetett bűncselekménynek a függvénye a feltételes szabadon bocsátás legkorábbi időpontja Oroszországban. Így kis tárgyi súlyú, illetve átlagos megítélésű bűncselekmények elkövetése esetén a Btk. 79. §-a 1/3-ad ítéleti tartam kitöltéséről rendelkezik. A felezős szabály alkalmazandó a súlyos, míg a 2/3-os a különösen súlyos tárgyi súlyú deliktumok vonatkozásában. 3/4-ed rész kitöltése irányadó kiskorúak sérelmére elkövetett nemi deliktumoknál, azzal, hogy ha a kiskorú 14 év alatti, akkor a minimálisan letöltendő tartam a büntetés 4/5-ére emelkedik.

Észtországban a határozott tartamú szabadságvesztésből történő feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontja egyebek mellett az elkövető bűnössége alapján differenciálódik. Így gondatlan bűncselekmények esetén lehetséges a feltételes szabadítás a fele rész, illetve elektronikus felügyelet alkalmazása mellett 1/3 rész letöltését követően. Szándékos deliktumok vonatkozásában hasonló megkülönböztetés érvényesül: elektronikus felügyelet elrendelése esetén a büntetés fele, míg ezen kívüli esetekben 2/3 részének kitöltése szükséges [76. § (1)-(2) bekezdés].⁶⁸

Lengyelországban a feltételes szabadon bocsátás lehetősége a szabadságvesztés fele, 2/3, illetőleg 3/4 részének letöltése után nyílik meg a fogvatartott „bűnlistájának” függvényében. A fele rész után megnyíló szabadítás esetén a minimálisan letöltendő büntetési tartam nem lehet rövidebb 6 hónapnál, a másik két esetben pedig 1 évnél [78. § (1)-(2) bekezdés]. Emellett speciális rendelkezés található a 25 év szabadságvesztésre ítélt vonatkozásában, lévén a jogszabály esetükben a feltételes szabadítás legkorábbi időpontját 15 év letöltésében jelöli meg [78. § (3) bek.].⁶⁹

⁶⁷ Gesamte Rechtsvorschrift für Strafgesetzbuch, Fassung vom 04.07.2019.

⁶⁸ Penal Code, RT I 2001, 61, 364.

⁶⁹ Penal Code of Poland, Act of 6 June 1997.

A feltételes szabadon bocsátás szabályait Hollandiában a Btk. 15. §-a tartalmazza. Ennek értelmében, ha az elkövetőt 1 évet meghaladó, de 2 évnél nem hosszabb tartamú szabadságvesztésre ítélték, akkor legalább 1 év kitöltése szükséges és a szabadságvesztés még letöltendő részének 1/3-a után kerülhet sor a kedvezményre. Így például 15 hónap szabadságvesztésre ítélet esetén irányadó az 1 év, amihez hozzá kell számítani a még letöltendő rész 1/3-át, azaz további 1 hónapot, ami végül 13 hónap után teremti meg a szabadítás lehetőségét. Abban az esetben pedig, ha a büntetés letöltendő része több mint 2 év, akkor 2/3 rész letöltése szükséges.⁷⁰

Számos országra érvényes, hogy a feltételes szabadon bocsátást *szubjektív* feltételekhez is kötik. Így irányadó lehet az elítélt személy végrehajtás során tanúsított magatartása, személyisége. Spanyolországban a szabadságvesztésből történő idő előtti szabadításhoz szükséges a kiszabott ítélet 3/4 részének letöltése mellett, hogy az elítélt jó magatartást tanúsítson, illetve kedvező prognózis kerüljön róla felállításra. Kivételes jelleggel a 2/3 ítéleti rész után már megnyílhat a kedvezmény lehetősége, ha a fogvatartott folyamatosan munkát végez vagy szakmai, illetve kulturális tevékenységben vesz részt [91. § (1) bek.]. A Btk. 92. §-ának (1) bekezdése a 2/3-os kedvezményt kínálja a fogvatartottak életkorára, valamint egészségügyi állapotára való tekintettel is. Így a 70. életév betöltése, és az elítélt gyógyíthatatlan betegsége esetén ez utóbbi tartam az irányadó a szabadítás alkalmazásánál.

A Cseh Köztársaság büntető kódexe a fogvatartottól azt is megköveteli, hogy szabadulását követően jogkövető, törvénytisztelő életet éljen [88. § (1) bekezdés]. Ennek eldöntése a szabadságvesztés fele részének, valamint 2/3-ának eltelte után a bíróság hatáskörébe tartozik. Ha alappal remélhető a fogvatartott jövőbeli jogkövető magatartása, a bíróság engedélyezi a szabadítást, és a Btk. 89. § (1) bekezdése alapján a feltételes szabadság tartamát 1-7 évben határozza meg.⁷¹

Szerbiában ugyancsak jogszabályban rögzített feltétel a törvénytisztelő életmód folytatása és annak feltételezése, hogy a büntetés még hátralévő ideje alatt az elítélt nem fog újabb bűncselekményt elkövetni. A szerb szabályozás alapján a feltételes szabadságra bocsátásra vonatkozó döntés meghozatalakor a 2/3 ítéleti rész kitöltése mellett figyelembe kell venni az elítélt büntetés-végrehajtás alatt tanúsított magatartását, munkaképességétől függő munkakötelezettség-telejesítését, illetve mindazon körülményeket, amelyek arra utalnak, hogy a büntetés elérte célját. Feltételes szabadságra bocsátást kizáró ok, ha az ítélet alatt az elítélt a bv. intézetből megszökött vagy szökést kísérelt meg [46. § (1) bekezdés].

Romániában szubjektív feltételként szerepel az ítéletben meghatározott polgári jogi kötelezettségek teljesítése és a bíróság arról való meggyőződése, hogy az elítélt megjavult, illetve képes visszailleszkedni a társadalomba [100. § (1) bek. c-d)].

2. Feltételes szabadságra bocsátás életfogytig tartó szabadságvesztésből

A feltételes szabadságra bocsátás elvi lehetőségét biztosító országok szabályozásai életfogytig tartó szabadságvesztés esetén is igen eltérően határozzák meg a feltételes szabadon bocsátás legkorábbi időpontját. Így például európai viszonylatban a legkorábbi feltételes szabadon bocsátási időponttal Finnországban találkozhatunk. A finn Btk. 2(c) fejezet 10. § (1) bekezdése alapján életfogytig tartó szabadságvesztés esetén felnőttkorú elkövetőknek ugyanis legalább 12 évet, míg a bűncselekményt a 21. életév betöltése előtt elkövetők esetén 10 évet kell büntetés-végrehajtási intézetben tölteniük, mielőtt számukra a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége megnyílna. A végrehajtás során ez felnőttkorúaknál átlagban 15 év eltöltését jelenti.⁷² A legkevésbé sem

⁷⁰ Criminal Code of The Netherlands, Act of 3 March 1881.

⁷¹ Criminal Code of The Czech Republic, Act No. 40 of 8 January 2009.

⁷² SCHARTMUELLER, DORIS: *Life imprisonment in Scandinavia: the ultimate punishment in the penal environments of Denmark, Finland, and Sweden*. Northern Arizona University, 2015. 130. p.

punitivitásáról ismert Finnországban így talán az sem meglepő, hogy a büntető törvény életfogytig esetén a feltételes szabadság tartamát, azaz azt az időtartamot, amíg a feltételesen szabadon bocsátott még az ítélet hatálya alatt áll, kifejezetten rövid tartamban, maximálisan 3 évben jelöli meg [2(c) fejezet 13. § (2) bek.].

Hasonlóan alacsonyán húzzák meg büntető törvények a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját például Svájcban [86. § (5) bek.], Németországban [57a. § (1) bek.], Ausztriában (46. §), tekintve, hogy ezen államokban 15 év után nyílik meg a feltételes szabadulás lehetősége. A svájci szabályozás alapján emellett rendkívüli személyi körülmények fennállása esetén már 10 év letöltése is elegendő lehet.

A fenti példákkal szemben a legtöbb ország esetén azonban a jogszabály alapján alkalmazható időpont 20, illetve 30 év között található. A büntető törvény által szabályozott minimális tartam 20 év például Romániában [99. § (1) bek. a) pont], 25 év Lengyelországban [78. § (3) bek.]. Lettországban ugyancsak 25 év a letöltendő tartam, ami azonban elektronikus felügyelet elrendelése esetén 24 évben került meghatározásra. [61. § (3) bek. 4. pont és 61. § (3¹) bek. 4. pont].⁷³ Észtországban legalább 30 év letöltése a feltételes szabadságra bocsátás feltétele életfogytig tartó szabadságvesztés esetén [77. § (1) bek.].⁷⁴ Külön említést érdemel az Egyesült Királyság, ahol jogszabály egyáltalán nem rögzíti az abszolút minimum tartamot, hanem helyette az ezzel kapcsolatos döntést a bíróság hozza meg az ítélet kiszabásakor.

IV. Zárszóként

A szabadságvesztés anyagi jogi rendelkezéseit felvázoló fenti jogösszehasonlításból az európai országok igen változatos szabályozása tükröződik. Látszólag eltérő egyrésztől annak a megítélése, hogy szükséges-e az életfogytig tartó szabadságvesztés jogkövetkezményi rendszerben történő megtartása, illetve alkalmazása, avagy a határozott tartamú szabadságvesztés önmagában is megfelelően szolgálja a társadalom védelmét és kellő visszatartó erővel rendelkezik. Mint arra a 2.1. alfejezetben utalást történt, négy ország kivételével az európai államok jogkövetkezményi rendszerének része az életfogytig tartó szabadságvesztés, illetve e büntetési nemet a bíróságok jellemzően alkalmazzák is a bűnelkövetőkkel szemben. Másrésztől szembetűnő, hogy a csak határozott tartamú szabadságvesztésről rendelkező országok olyan magas generális maximumokat tartalmaznak, hogy azok megfeleltethetők az életfogytig tartó szabadságvesztésnek.

A szabadságelvonás erősödéseként könyvelhető el az is, hogy egyes országok nem elégszenek meg a szabadságvesztés egyedüli szabadságelvonó büntetésként való szabályozásával, hanem azt kiegészítve további személyi szabadságot elvonó jogkövetkezményekről rendelkeznek. A határozott tartamú szabadságvesztés generális minimumának, illetve maximumának meghatározása ugyancsak kifejezésre juttatja az adott ország szabadságról, a szabadság értékéről alkotott felfogását. Ugyanez mondható el a feltételes szabadságra bocsátás elvi lehetőségének biztosításáról, illetve a másik oldalról annak kizárásáról, a legkorábbi feltételes szabadon bocsátási időpontok és ítéleti hányadok meghatározásáról, az elítélttel szemben támasztott szubjektív feltételekről.

Tekintettel arra, hogy a szabadságvesztés kiszabása a nagy tárgyi súlyú bűncselekmények elkövetőivel szemben szükségszerű és megkerülhetetlen, a büntetés-végrehajtási hatóságokra hárul annak feladata, hogy ezen legsúlyosabb büntetést az emberi méltóság tiszteletben tartásával, a fogvatartotti jogok, jogosultságok maradéktalan érvényesítésével, kellő humánussal, megfelelő végrehajtási körülmények között hajtsák végre.

⁷³ Penal Code of the Republic of Latvia, 199/200, 1998.

⁷⁴ Penal Code, RT I 2001, 61, 364.

ZSUZSANNA JUHÁSZ

IMPRISONMENT IN INTERNATIONAL OUTLOOK

(Summary)

The right to freedom, the individual liberty is one of the most fundamental human rights and deprivation of this right has harsh and serious consequences on the individuals. Still today imprisonment is considered to be the main punishment to serious violations of social norms and rules.

The study aims to analyse the regulations on imprisonment in comparative law context. The first part of the study reviews the central position and the main features of the imprisonment as the most severe sanction. The second part introduces the main types of imprisonment according duration, namely the fix-term and life imprisonment (life sentences), and also the short-term and long-term imprisonment. The third part outlines the different types of conditional release (discretionary, mandatory and mixed release systems) as one of the major early release form of sentenced prisoners.